

влади і управління, і система досудового і судового слідства в даному випадку не виключення. А розглянуті нами проблеми лише зайвий раз доводять останнє, бо це лише незначна частина проблем, з якими зіштовхнулася судова експертиза. Тому даний інститут потребує вдосконалення та реформування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сімакова-Єфремян Е. Проблеми судово-експертної діяльності в нормах чинного законодавства України // Право України. -2003. -№ 11. -С.99-101.

2. Абрамова В. Класифікація помилок судового експерта при проведенні експертиз // Вісник Академії правових наук України. -2004. -№ 2. -С.186-197.

3. Грошевий Ю.М. Проблеми удосконалення законодавства, що регулює кримінально-процесуальну діяльність // Вісник Академії правових наук України. -2003. -№ 2-3. -С.686-698.

4. Цимбал М.Л. До питання про вдосконалення експертної діяльності // Актуальні проблеми криміналістики: Матеріали міжнар. наук-практ. конф., м. Харків, 25-26 верес. 2003 р. /Ред. кол.: М.І. Панов (голов. ред.), В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова та ін. -Х.: Гриф, 2003. -С.242-245.

5. Репешко П.І. Щодо припустимості використання у кримінальному судочинстві судових експертиз, виконаних іноземними фахівцями // Там само. -С.293-295.

Надійшла до редколегії 07.07.2006

ФОМИН С.Б., ПШЕНИЧНЫЙ И.И. НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ СУДЕБНО-ЭКСПЕРТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ПУТИ ИХ ПРЕОДОЛЕНИЯ

Рассматриваются и анализируются противоречивые и дискуссионные вопросы проведения судебных экспертиз на современном этапе, в частности, относительно возможности проведения правовой экспертизы, ответственности судебного эксперта, а также перспективного реформирования системы судебно-экспертных учреждений.

FOMIN S.B., PSHENICHNYI I.I. SOME PROBLEMS OF JUDICIAL-EXPERT ACTIVITY AND THE WAY OF THEIR OVERCOMING

Inconsistent and debatable questions of realization to judicial examinations at the present stage, in particular, concerning an opportunity of realization for legal examination, the responsibility of the judicial expert, and also perspective reforming of system of judicial-expert establishments are considered and analyzed.

Р.П. ЧИЧА

Харківський національний університет внутрішніх справ

УДК 343.22

ЗНАЧЕННЯ ФАКТИЧНИХ ДАНИХ ПРО ОБСТАВИНИ, ЩО ХАРАКТЕРИЗУЮТЬ ОСОБУ ОБВИНУВАЧЕНОГО, ЯК ЕЛЕМЕНТУ ПРЕДМЕТА ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНІЙ СПРАВІ¹

Розглянуте місце фактичних даних про обставини, що характеризують особу обвинуваченого, при визначенні предмета доказування, та об'єм вивчення таких обставин в кримінальних справах.

Роль даних про обставини, що характеризують обвинуваченого, важко переоцінити, тому що вони відіграють велике значення при розкритті злочину, встановленні його мотивів, причин та умов скоєння, а також, зокрема, при прийнятті рішень в процесі досудового слідства, таких як обрання запобіжного заходу, залучення захисника, перекладача, виконання особливих умов провадження по справам неповнолітніх, проведення медичної експертизи та інших, що в повній мірі стосується дотримання прав та

свобод особи, передбачених Конституцією України. Так, М.Т. Ведерніков наголошує на актуальності вивчення положення особи обвинуваченого, особливий важливості питання про предмет та межі такого вивчення і підкреслює, що виконання завдань кримінального судочинства, по суті, практично неможливо уявити без вивчення особи обвинуваченого, використання знань якостей та рис цієї особи, без впливу на неї [1, с.37-38].

Згідно з п.3 ст.64 КПК України при провадженні досудового слідства, дізнанні і розгляді кримінальної справи в суді підлягають доказуванню обставини, що впливають на ступінь тяжкості злочину, а також характеризують особу

¹ Первинна рекомендація з напрямку досліджень: канд. юрид. наук Каткова Т.В. (ХНУВС).

обвинуваченого, пом'якшують та обтяжують покарання. Проект КПК України не пропонує нічого нового і фактично закріплює в собі вищевикладене положення. Певною мірою роз'яснення та деталізація необхідних для встановлення даних про особу обвинуваченого відбувається в окремих статтях КПК України і стосується виконання окремих процесуальних дій чи вирішення окремих питань слідства. Так, в ст.150 КПК України вказано, що при вирішенні питання про застосування запобіжного заходу враховують вік, стан здоров'я, сімейний і матеріальний стан, вид діяльності, місце проживання та інші обставини, що характеризують особу. Стаття 132 КПК вимагає зазначення у постанові про притягнення як обвинуваченого його прізвища, ім'я та по батькові, день, місяць та рік народження, іншими словами, біографічні дані. При складанні обвинувального висновку по справі, згідно зі ст.223 КПК України, в резолютивній частині наводяться відомості про особу кожного з обвинувачених та відомості про наявність обставин, які обтяжують та пом'якшують їх покарання. Зміст обставин про особу, які підлягають доказуванню, залежить також від особливостей окремих категорій справ (наприклад: про злочини неповнолітніх, або пов'язані з застосуванням примусових заходів медичного характеру). Так, згідно зі статтею 433 КПК України, при провадженні досудового слідства та розгляді в суді справи про злочини неповнолітнього, крім обставин зазначених у статті 64 КПК, необхідно також з'ясувати: вік неповнолітнього (число, місяць, рік народження), стан здоров'я та загального розвитку, характеристику особи неповнолітнього, умови життя та виховання, обставини, що негативно впливали на виховання.

Треба зазначити, що проект нового КПК України передбачає окрім статті, що стосується обставин, які підлягають встановленню у справах про злочини неповнолітніх, також окрему статтю, яка закріплює необхідність з'ясування умов життя та виховання неповнолітнього, що є додатковою гарантією повного, всебічного та об'єктивного дослідження обставин, які характеризують його особу. Обставини, які підлягають доказуванню по справам про застосування примусових заходів медичного характеру, визначаються статтею 417 КПК України "Порядок провадження досудового слідства в справах про діяння неосудних або обмежено осудних осіб", в другій частині якої вказано на те, що з'ясовуються обставини, які характеризують особу та її психічне захворювання. Законодавець врахував недоліки такого обмеженого формулювання і в проекті нового КПК обставини, що підлягають встановленню по вищевказаній категорії справ, розмістив в окремій статті відповідного розділу з суттєвою деталізацією, що, безперечно, сприятиме більш повному вивченню особи обвинуваченого по таким категоріям справ та дозволить уникнути помилок. Своєчасне та повне встановлення даних про особу обвинуваченого має значення і в тому аспекті, що дозволяє захистити її конституційні права. Так, стаття 57 КПК України вказує на обов'язкову участь захисника при провадженні дізнання, досудового слідства і в розгляді кримінальної справи в суді першої інстанції, у випадках встановлення певних обставин, що характеризують особу обвинуваченого, таких як недосягнення особою 18 років, наявності психічних та фізичних вад, що не дозволяють самостійно реалізувати право на захист, не володіння мовою, якою ведеться судочинство та інших. Підвищення уваги до забезпечення прав особи та недопущення безпідставного обмеження її свободи при здійсненні кримінального судочинства вказує на необхідність критичного пере-

гляду норм, що стосуються фактичних даних про обставини, які характеризують особу обвинуваченого, та їх реалізації при розслідуванні кримінальних справ.

На наявність проблем вказує і В.Т. Маляренко, який зазначає: "...в процесі дізнання, розслідування справи необхідно встановити всі обставини, які пом'якшують, обтяжують чи виключають відповідальність обвинуваченого, зібрати відомості про його особу: вік, осудність, стан здоров'я, сімейний стан, дані про його минуле, судимості, характеристики тощо. Однак названа вимога закону дізнавачами і слідчими часто не виконується. Про це свідчить те, що майже півтори сотні окремих ухвал (постанов) винесено стосовно того, що не були зібрані дані про судимості обвинувачених, а за наявності останніх – не витребувані копії вироків, понад сто ухвал винесено за фактами відсутності характеристик на обвинувачених, біля двохсот – у зв'язку з не встановленням чи зазначенням помилкових анкетних даних про особу обвинуваченого, його сімейний стан, стан здоров'я тощо" [2, с.156-157].

На жаль, не зважаючи на підвищення вимог щодо забезпечення прав та свобод особи, в теорії кримінального процесу України недостатньо уваги приділяється питанню вивчення обставин, що характеризують особу обвинуваченого, та їх реалізації при провадженні кримінального судочинства, а сама нормативна база, що регулює пов'язані з цим правовідносини, застаріла. Дослідження, які проводилися радянськими вченими, такими як М.Т. Ведерніков, І.А. Матусевич, П.А. Лупінська, Н.С. Лейкіна, М.Г. Коршик, С.С. Степичев, П.П. Цветков, Ю.І.Азаров, П.Д. Біленчук, здебільшого стосуються загальних питань і комплексно розглядають різні аспекти вивчення особи злочинця, від кримінально-правового до криміналістичного та кримінологічного, а також аналізують поняття, об'єм дослідження особи обвинуваченого та методику такого дослідження, класифікацію даних про особу обвинуваченого. Актуальність розгляду та аналізу цього питання зростає і з необхідністю прийняття нового КПК України. Метою даної статті є спроба проаналізувати значення фактичних даних про обставини, що характеризують особу обвинуваченого, як елементу предмета доказування в кримінальній справі. Ця робота стосуватиметься місця та ролі даних про обвинуваченого в предметі доказування, та проблем їх реалізації при провадженні кримінального судочинства в контексті забезпечення виконання завдань кримінального процесу та конституційних прав особи. Адже цим аспектам ні практика, ні теорія кримінального процесу України до теперішнього часу не приділяла належної уваги.

Традиційно законодавець відносить обставини, що характеризують особу обвинуваченого, до складових предмета доказування, поряд з обставинами, що впливають на ступінь тяжкості злочину, і обставинами, що пом'якшують та обтяжують покарання. Але це питання є дискусійним, і на протязі всього розвитку науки кримінального процесу висловлювалися протилежні думки про місце вищевказаних обставин в предметі доказування. Так, В.М. Тертишник висловлює наступну позицію: "У визначенні предмета доказування неприпустимим є як невиправдане обмеження складових елементів, так і їх надмірне розширення, яке може зумовити безпідставне затягування розслідування та розв'язання кримінальної справи по суті. ...Основним змістом предмета доказування завжди є фактичні обставини, які відповідають елементам складу злочину. Причини та умови злочину, дані, що характеризують обвинуваченого, - все це не входить до складу злочину" [3, с.273-274], а відповідно до думки автора, не входить і до предмету доказу-

вання по кримінальній справі. Він пропонує викласти статтю 64 КПК в новій редакції, де окремо визначити необхідність виявлення та дослідження причин та умов, які сприяли злочину, мотивів злочину, обставин, які характеризують особистість обвинуваченого (підсудного), а також, які свідчать про стан його здоров'я. Схожу позицію по відношенню до доказового значення даних про особу обвинуваченого, в свій час, займав М.С. Строгович, визнаючи їх значення лише при визначенні ступеню небезпеки злочину і відповідальності обвинуваченого [4, с.279]. Така позиція видається спірною, тому що доказове значення мають відомості про обвинуваченого, які можуть характеризувати кожну зі сторін складу злочину, наприклад, суб'єкта злочину, і в цьому випадку беззаперечно відносяться до предмету доказування. Цілий ряд авторів, таких як А.Р. Белкін, П.А. Лупинська, М.Т. Ведерніков, М.Г. Коршик, С.С. Степачев вказують на те, що обставини, які характеризують особу обвинуваченого, безсумнівно входять в предмет доказування, питання в тому, що об'єм цих обставин може змінюватися, як і сам предмет доказування, в залежності від стадії розгляду кримінальної справи. А.Р. Белкін відносно переліку обставин, що підлягають доказуванню, і який вказаний в законі, наголошує: "Цей типовий перелік обставин, які складають предмет доказування, уточнюється і може доповнюватися у відповідності з кримінально-правовою кваліфікацією злочину" [5, с.39].

Окремої уваги заслуговує питання переліку обставин, які характеризують особу обвинуваченого, в законі, тобто правова регламентація предмету і меж вивчення особи обвинуваченого. Більшість вчених, які займалися проблемою особи обвинуваченого, об'єднані думкою, що рівень вивчення особи обвинуваченого в кримінальному судочинстві на різних стадіях є недостатнім, а з цим, відповідно, пов'язана незадовільна діяльність практичних органів кримінального судочинства. Так, ще М.Т. Ведерніков зауважив: "...нерозробленість і невизначеність закону тягне за собою різнобій та слабку ефективність на практиці. Тому необхідно погодитися, що невизначеність в законі кола обставин, які характеризують особу обвинуваченого, є прогалиною, яка обов'язково повинна бути усунута" [1, с.84]. На наш погляд, треба обмежитися переліком узагальнюючих, найбільш типових даних про особу обвинуваченого, уникаючи переліку конкретних відомостей, які підлягають вивченню, що, безумовно, перешкодить затягуванню розгляду справи і дозволить встановлювати тільки ті обставини, які необхідні для вирішення конкретної справи по суті. З цього приводу П.Д. Біленчук висловив наступну думку: "У кримінально-процесуальному законодавстві не визначено обсяг і межа вивчення особи обвинуваченого, в тому числі і неповнолітнього. В кримінально-процесуальному законодавстві є тільки загальні рекомендації про вивчення особи обвинуваченого. Щоб усунути вказану "прогалину" в законодавстві, вважаємо, що доцільно визначити обсяг і межу одержання відомостей про факти, що характеризують особу обвинуваченого, які підлягають встановленню по справі, що розслідується" [6, с.54]. Цілком слушною є і думка автора про те, що, вирішуючи питання про обсяг і межу відомостей про факти, які характеризують особу обвинуваченого, слід враховува-

ти, що створити універсальну класифікацію ознак особи обвинуваченого, які можуть мати значення для кримінальної справи, неможливо [6, с.54]. Аналогічну позицію займає і М.Т. Ведерніков, хоча при цьому і зауважує, що це не може бути перепорою для розробки загального формулювання, яке буде окреслювати предмет вивчення особи обвинуваченого [1, с.87]. Взагалі, питання про предмет та меж вивчення особи обвинуваченого, як самостійної правової категорії, ще потребує детального дослідження та розробки в науці кримінального процесу. В цьому контексті доречно навести висновок, зроблений професором М.Т. Ведерніковим в одній з останніх статей, де він зауважує: "...В кінцевому підсумку вивчення особи обвинуваченого може бути представлено у вигляді такого собі міні-процесу зі своїм предметом і межами його доказування, процесуальними засобами встановлення та закріплення інформації про особистість всередині єдиного кримінального процесу по встановленню загального предмету доказування, що і повинно забезпечити у майбутньому врахування особи обвинуваченого при вирішенні всіх основних питань по кримінальній справі" [7, с.49].

Розглянувши питання значення фактичних даних про обставини, що характеризують особу обвинуваченого як елементу предмета доказування, виходячи зі змісту п.3 ст.64 КПК України, вважаємо, що є сенс говорити про закріплення в КПК України норми, яка визначить дані про особу обвинуваченого, що підлягають встановленню в ході кримінального судочинства. Це не буде суперечити вже існуючим положенням окремих норм КПК України, які вказують та конкретизують перелік даних про особу обвинуваченого, що підлягають встановленню для вирішення того чи іншого питання кримінального судочинства. А навпаки, дозволить підвищити якість збору такої доказової інформації, та забезпечить повноту і об'єктивність розгляду кримінальної справи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ведерніков Н.Т. Личность обвиняемого и подсудимого: понятие, предмет, методика изучения. –Томск: Изд-во Томск. ун-та, 1978. -173 с.
2. Маляренко В.Т. Кримінальний процес України. Стан та перспективи розвитку. Навчальний посібник. -К.: "Видавничий Дім Ін Юре", 2004. -599 с.
3. Тертишник В.М. Кримінально-процесуальне право України: Підручник. -К.: "А.С.К.", 2003. -1119 с.
4. Строгович М.С. Материальная истина и судебные доказательства в советском уголовном процессе. –М.: АН СССР, 1955. -256 с.
5. Белкин А.Р. Теория доказывания в уголовном судопроизводстве. –М.: "Норма", 2005. -525 с.
6. Біленчук П.Д. Процесуальні та криміналістичні проблеми дослідження обвинуваченого. –К.: "Атіка", 1999. -350 с.
7. Ведерніков Н.Т. Место и роль личности обвиняемого в предмете доказывания по уголовному делу // Государство и право. -2003. -№ 6. -С.49.

Надійшла до редколегії 25.05.2006

ЧИЧА Р.П. ЗНАЧЕНИЕ ФАКТИЧЕСКИХ ДАННЫХ О ОБСТОЯТЕЛЬСТВАХ, ХАРАКТЕРИЗУЮЩИХ ЛИЧНОСТЬ ОБВИНЯЕМОГО, КАК ЭЛЕМЕНТА ПРЕДМЕТА ДОКАЗЫВАНИЯ В УГОЛОВНОМ ДЕЛЕ
Рассмотрено место фактических данных об обстоятельствах, характеризующих личность обвиняемого, при определении предмета доказывания и объема изучения таких обстоятельств по уголовным делам.

CHICHA R.P. IMPORTANCE OF ACTUAL DATA REFERRING TO CIRCUMSTANCES CHARACTERIZING PERSONALITY OF A DEFENDANT, AS AN ELEMENT OF THE OBJECT FOR EVIDENCE IN A CRIMINAL CASE

The place of actual data referring to circumstances characterizing personality of a defendant, when determining the object of evidence and borders of research the circumstances in criminal cases are considered.

УДК 351.811.123.2-057.36(477)

В.М. ШУДРІКОВ

Донецький юридичний інститут Луганського державного університету

СУПЕРЕЧНОСТІ ТА ПРОГАЛИНИ У НОРМАТИВНОМУ РЕГУЛЮВАННІ ДІЯЛЬНОСТІ ОВС ЩОДО НАГЛЯДУ ЗА ТЕХНІЧНИМ СТАНОМ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ В УКРАЇНІ¹

Здійснене порівняльно-правове дослідження нормативного регулювання діяльності підрозділів органів внутрішніх справ України та Російської Федерації з нагляду за технічним станом транспортних засобів з метою вивчення позитивного досвіду для усунення прогалин та суперечностей в національному законодавстві.

Значення автомобільного транспорту в сучасному світі важко переоцінити, оскільки він має велике значення для задоволення не лише економічних, але й соціальних потреб населення. Без автотранспортних засобів неможливі робота промислових підприємств, сільськогосподарське виробництво, торгівля, медичне, побутове та інші види обслуговування населення. Без них не можна уявити роботу, відпочинок і спілкування людей. Але процес автомобілізації має і суттєво негативний бік - аварійність. Як визначає С. Каракай, близько 20 % транспортних засобів, що експлуатуються, мають несправності, що загрожують безпеці дорожнього руху. При цьому тяжкість наслідків дорожньо-транспортних пригод, що викликаються несправністю гальмової системи, рульового управління чи зовнішніх світлових приладів, значно вища за середню [1, с.11].

Як наслідок, безпека дорожнього руху стала серйозною державною проблемою, що має велике соціальне і політичне значення.

Ситуація, що склалася, обумовлюється відставанням дорожнього будівництва від темпів автомобілізації країни, низькою якістю доріг, недостатнім їх обладнанням технічними засобами регулювання, конструкторськими недоліками транспортних засобів, поганою підготовкою водійських кадрів тощо. Процеси, що відбуваються в Україні як незалежній державі, лише загострили ці причини, але не породили їх. Вони склалися і поглиблювалися роками, в умовах панування адміністративних методів управління діяльністю щодо забезпечення безпеки дорожнього руху, притаманних колишньому СРСР, за фактичної відсутності відповідальності і справжньої, результативної зацікавленості міністерств, відомств, організацій, підприємств, місцевих органів у зникненні кількості дорожньо-транспортних пригод.

Такі ж проблеми у цій сфері мала і Російська Федерація, де вони обтяжувалися соціально-економічними, куль-

турними відмінностями між різними регіонами. Але сьогодні там відбулися суттєві зміни у правовому регламентуванні нагляду за технічним станом транспортних засобів, що дало певні позитивні результати, тому порівняння зазначених України і Росії становить неабиякий інтерес. Тим більше, що інститут нагляду за технічним станом транспортних засобів досліджували у своїх роботах і російські (Д.Н. Бахрах, С.І. Бертуща, М.І. Єропкина, Г.І. Петрова, А.Ю. Якімова), і українські вчені (А.Є. Шевченко, С.Г. Коломієць, В. Головкин, В. Зайченко, В.І. Развадовський та інші). Разом із тим порівняльна характеристика правових актів, що регулюють цей інститут, не одержала комплексного і системного висвітлення в правовій літературі. В Україні сьогодні триває процес створення нового законодавства. Отже, є нагальна потреба дослідити досвід інших країн, особливо таких, які отримали подібну спадщину і мають схожі проблеми, зокрема Російської Федерації.

Нагляд за технічним станом транспортних засобів в обох країнах здійснює спеціальний підрозділ органів внутрішніх справ – Державна інспекція безпеки дорожнього руху (ДІБДР) у Росії та Державна автомобільна інспекція (ДАІ) в Україні. Діяльність обох органів з нагляду за технічним станом транспортних засобів регулюється правовими та технічно-юридичними нормами, що містяться в різноманітних нормативних актах. Тому метою нашої роботи є порівняльний аналіз нормативного регулювання діяльності підрозділів ОВС в Україні та РФ за надглядом технічного стану транспортних засобів задля запозичення позитивного досвіду для усунення прогалин та суперечок у вітчизняному законодавстві.

Основним нормативним актом, що встановлює вимоги до технічного стану транспортних засобів у Росії, є Федеральний Закон «Про безпеку дорожнього руху» від 15.11.1995 р. № 196-ФЗ, у якому визначено державну політику в галузі забезпечення безпеки дорожнього руху. Крім того, він містить програму забезпечення дорожньої безпеки, основні вимоги до її виконання, заходи спрямовані на посилення державного нагляду і контролю, та інші важливі положення [2].

¹ Первинна рекомендація з напрямку досліджень: канд. юрид. наук Вишнівецька В.О. (Донецький університет економіки та права).